

Acta Beregsasiensis

Tartalom

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

tudományos évkönyve

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник

Закарпатського уторського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II.
Hungarian College of Transcarpathia

2008

VII. évfolyam, 2. kötet

Tom VII, № 2

Volume VII, № 2

Tartalom

Csernicskó István: „ide vannak gyökerezve azok a szavak” – A szókölcsonzésekéről a kárpátaljai magyar hanganyagtár alapján	7
Ferenc Viktória – Jablonykó Anatolij: Magyarként egy ukrán egyetemen – Kultúraközi kommunikáció magyarok és ukránok között az Ungvári Nemzeti Egyetemen	20
Jablonykó Anatolij: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol szakos hallgatóinak szókincse	28
Szilágyi László: Végzős diákok angol nyelvismeretét befolyásoló szociális háttér vizsgálata a Beregszászi Magyar Gimnáziumban	40
Dr. Szpásszky Gábor: A külföldi beruházások folyamata Kárpátalján	48
Tar Géza: A magyar kisebbséget támogató intézményrendszer megszüntetésének megítélése a magyar közvéleményben	53
Császár István: A társadalmi élet megítélése Kárpátalján a brezsnyevi érában (korabeli sajtó alapján). Оцінка суспального життя епохи Брежнєва на Закарпатті (згідно тогочасної преси)	60
Papp Viktória: A Beregszászi Református Egyház demográfiai változásai az 1997–2006-os időszakban	72
Vince Tímea: Éghajlatváltozások detektálása a Beregszászi Meteorológiai Állomás adatai alapján	81
Papp Géza: Beregszász város légszennyezettségének vizsgálata az 1997–2007-es KÖJÁL-adatok alapján	89
Gönczi Andrea: A ruszinok vázlatos története a betelepüléstől a XX. század elejéig ...	98
Dr. Tonhaizer Tibor: Felekezeti helyzetkép Németországban az ortodoxia korától a romantikáig	110
Gönczy Sándor: Vulkanológiai és petrográfiai vizsgálatok az erdőpataki kőbányában (Kárpátalja). Вулканологічні та петрографічні дослідження в лісарнянській кам'яноломні (Закарпаття)	121
Rácz Béla: A benei Kisvártető késő-paleolit lelőhely régészeti anyagának nyersanyagvizsgálata	144

Krucsay István – dr. Komonyi Éva: Növényökológiai vizsgálatok a Kaszonyi-hegy kárpátaljai oldalán	154
Dr. Komonyi Éva: Kárpátalja almaültetvényei a történelmi és tájfajta tükrében	164
Illár Lénárd: A szőlőt károsító molylepkék Ukrajna területén	176
Komonyi Tímea: A Rett-szindróma bemutatása	192
Bárany Béla: Размышления над лагерной тематикой в романах В. Гроссмана «Жизнь и судьба», И. Кертеса «Обездоленность» и в произведении С. Довлатова «Зона. Записки надзирателя»	199
Báranyné Komári Erzsébet: „Словарь української мови” (1907–1909 pp.) за редакцією Бориса Грінченка як джерело виявлення гунгаризмів у західноукраїнських говорах	208
Sándor Berghauer: Cross border relationship and tourism. Shopping tourism in Beregszász	214
Norbert Pap: Pécs – a gateway city?	223
Veronika Gál: „Maps in our head” Cognitive and mental maps in research	239
A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola eseményei a 2007/2008. tanév II. félévében	246

CSERNICKÓ ISTVÁN

„ide vannak gyökerezve azok a szavak” A szókölcsonzésekéről a kárpátaljai magyar hanganyagtár alapján¹

1. A szókölcsonzás, vagyis az a folyamat, „amelynek során kétnyelvű beszélők az egyik nyelvükből való szót használnak a másik nyelvükben, és ezek a *kölcsonszavak* (...) az utóbbi nyelvnek is szerves részévé válnak” (Trudgill 1997: 41), a nyelvek közötti kölcsönhatások következtében megnyilvánuló kölcsonzás² „legszembeütőbb, a laikus beszélők körében is észlelt válfaja” (Lanstyák 2006: 15).

A szókölcsonzás kutatásának nagyon nagy hagyományai vannak a magyar nyelvészetben. A magyar nyelv szláv eredetű kölcsonszavainak vizsgálata is jelentős múltra és eredményekre tekinthet vissza (lásd pl. Melich 1910, Kniezsa 1955, Kiss 1976 stb.). Több olyan tudományos publikáció is megjelent, melyek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok szláv szókölcsonzásait tárgyalják vagy érintik ezt a kérdéskört (pl. Fodó 1973, Kótyuk 1973, Lizanec 1993, Csernickó 1995, 1998, Borbély 2000, Márku 2004). Számos kölcsonszót tartalmaznak a kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának kötetei (Lizanec 1992, 1996, 2003), valamint a folyamatosan megjelenő *A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára* is (pl. Lizanec főszerk. 2000). Jónéhány kisebb nyelveművelő célzatú cikknek, jegyzetnek, szószerdetnek is tárgya ez a téma (lásd pl. Drávai 1969, Horváth 1991, 1998 stb.).

Mindaddig kevés figyelmet jutott ugyanakkor annak, hogy:

- a kárpátaljai magyar beszélők érzékelik-e saját nyelvhasználatukban a szláv eredetű kölcsonszavakat;
- hogyan viszonyulnak ezen szavak használatához;
- milyen okokkal magyarázzák az ilyen lexikai elemek előfordulását a helyi nyelvváltozatokban.

Az alábbiakban arra teszünk kísérletet a kárpátaljai magyar hanganyagtár adataira támaszkodva, hogy a fenti kérdésekre keressünk választ.

2. A kárpátaljai magyar hanganyagtár létrehozásával elsődleges célunk:

- 1) Az eddigi írott nyelvi (főként kérdőíves) vizsgálatok adatain, ill. nyelveművelők intuícióin alapuló leírások kiegészítése (szükség esetén pontosítása, módosítása) jelentős mennyiségű beszélt nyelvi adat elemzése révén.
- 2) A (bár nem reprezentatív, de) szociológiailag heterogén minta nyelvhasználati rétegződésének feltárása.
- 3) A stílusváltozatok (az adatközlők saját beszédükre vonatkozó figyelme hatása) vizsgálata.
- 4) Olyan adatbázis létrehozása, amely tíz, húsz vagy akár ötven év elteltével lehetővé teszi a nyelvi változások vizsgálatát.

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² A kölcsonzás Einar Haugen (1950: 212) megfogalmazása szerint „egy nyelv elemeinek egy másik nyelvbéli reprodukciójára tett kísérlet”.

A hanganyagtár felépítését tekintve:

- 1) különböző műfajú és terjedelmű hangfelvételekből (esküvői videóktól értekezletek anyagán át az ünnepi beszédekig);
- 2) hivatalokban, közintézményekben készített felvételekből;
- 3) strukturált (azonos szempontok alapján készített) interjúkból (irányított beszélgetésekből) áll.

2008 januárjáig csaknem 700 óranyi felvett hanganyaggal rendelkezünk. Ebből közel 600 óranyi már digitalizált (a magnetofonszalagra rögzített anyagból digitális, számítógépes hangfájl készült, melyet CD-ROM-on tárolunk, a megfelelő kiegészítő információkkal és kódolással együtt). A felvett adatmennyiségből kb. 230 óranyi terjedelmű az irányított beszélgetés (strukturált interjú). 150 irányított beszélgetés szövegét már lejegyeztük. Mind-összesen 40 interjút ellenőriztünk és kódoltunk (azaz láttunk el a nyelvi elemzéshez nélkülözhetetlen jelzésekkel).

Az irányított beszélgetésekből összeállt hanganyagot eddig 618 személy megkérdezésével 124 kárpátaljai magyarlakta településen készítettük. 2007 végére gyakorlatilag Kárpátalja valamennyi magyarlakta településéről legalább 3–3 személytől minimum 5–5 óranyi hanganyaggal rendelkezünk.

Az irányított beszélgetésekkel megkérdezendő minta kialakításánál a következő szempontokat vettük figyelembe. Ha azokat a helységeket tekintjük magyarlakta településnek, ahol a magyarok aránya legalább 5%, illetve minimum 50 fő, akkor a 2001. évi ukrainai népszámlálás adatai alapján Kárpátalján 124 magyarlakta települést találunk (lásd Molnár–Molnár 2005). Valamennyi magyarlakta településen legalább három interjút készítettünk, de azokban a helységekből, ahol jelentős számú magyar lakosság él, nyilván ennél több felvétel készítését tartottuk szükségesnek, illetve jelenleg is folyamatban van adatbázisunk fejlesztése, kiegészítése, bővítése. Az eddig összegyűjtött adatmennyiség már elegendő anyagot szolgáltat a kárpátaljai magyar beszélt nyelv vizsgálatához.

Tekintve, hogy adatközlőink kiválasztásában nemcsak a településeket vesszük figyelembe, hanem a válaszadók szociológiai jellemzőit (kor, nem, iskolázottság, foglalkozás stb.) is, az anyag lehetőséget nyújthat a helyi magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződésének, egyes nyelvi jelenségek elterjedtségének vizsgálatára is.

Az irányított beszélgetések témaköreit úgy állítottuk össze, hogy az egyes modulok anyaga feldolgozható legyen néprajzi, helytörténeti, szociológiai szempontból is. Az így felvett anyag (amelyről ugyan nem állíthatjuk, hogy tökéletesen és teljesen reprezentálja majd az adott település vagy pláne egész Kárpátalja magyar nyelvhasználatát, de) nyelvjárástani, szociolingvisztikai, szövegnyelvészeti és nyelvtörténeti szempontból is jelentős lehet. Úgy gondoljuk, hogy az így felvett több száz óranyi, élőbeszédéből származó, valódi beszélők nyelvhasználatát rögzítő anyag jó nyersanyagot szolgáltat a nyelvi kontaktusok, a nyelvjárási jelenségek, a nyelvi és stilisztikai változatosság, valamint a nyelvi változások tanulmányozásához (a hanganyagtárról lásd még Csernicskó 2004, 2005, Csernicskó–Márku szerk. 2007). Az irányított beszélgetésekből mindezidáig tizenkét interjú lejegyzett átiratát közzeltük (lásd Beregszászi–Csernicskó 2004: 206, Beregszászi–Papp szerk. 2005: 115–139, Csernicskó–Márku szerk. 2007: 211–357).

3. A kárpátaljai magyar hanganyagtár irányított beszélgetéseinek témaköreit között az V. modul a nyelvek, a nyelvhasználat témakörére terjed ki. Az ide vonatkozó kérdések az alábbiak:

1. Milyen nyelven beszél a magyarok kívül? Milyen szinten?
2. Melyik nyelv szebb: az orosz vagy az ukrán? Miért?

3. A településen élő nem magyarok beszélnek-e magyarul?
4. Meg kell-e tanulniuk a Kárpátalján élő nem magyaroknak magyarul? Miért?
5. És a kárpátaljai magyaroknak meg kell-e tanulniuk ukránul és oroszul? Miért?
6. Van-e a helyiek által beszélt magyar nyelvnek valami jellegzetes vonása, amiben eltér a szomszédos településektől vagy a magyarországitól? Melyek ezek a vonások?
7. És a szomszédos magyar településeken hogy beszélnek magyarul?
8. Milyennek tartja a helyiek magyar beszédét: szép vagy csúnya?
9. Vannak-e olyan szavak, fordulatok, amelyeket Magyarországon használnak, de Kárpátalján nem?
10. És olyanok, amelyeket Kárpátalján használnak, de Magyarországon nem ismerik őket?
11. Használnak-e a faluban élők olyan szavakat a magyar beszédükben, mint pl. *passzport*, *bulocska*? Mit gondol, miért használják ezeket a szavakat?

A fenti kérdésekre adott válaszok alapján próbálkozunk meg azzal, hogy a tanulmányunk elején megfogalmazott vizsgálati kérdésekre választ keressünk.

Az elsőként felvetett kérdésre az interjúk anyagát elemezve a válasz egyértelműen igen: gyakorlatilag valamennyi megkérdezett úgy vélekedett, hogy használnak ukrán/orosz eredetű szavakat magyar nyelvhasználatukba ágyazva. Azaz a kárpátaljai magyar beszélők tudatában vannak annak, hogy a helyi magyar nyelvváltozatok számos lexikai kölcsönelemet tartalmaznak:

TM: És a faluban használnak olyan kifejezéseket, mint *passzport*, *bulocska*?

AK: Hát van, például ha, ha mondjuk a szolárka is, gázolaj, igaz? És Magyarországon mondjuk szolárka, azt már nagyon kevés érti meg, hogy az micsoda, igaz? És viszont ők is, na a traktornak is az utánfutót mondjuk, hogy *pricep*, igaz? Ott utánfutó, persze, hogy van különbség. Mi nagyon sokat átvettünk az oroszbul, igaz?

TM: Azért kerültek be, mert az oroszoktól vettünk át?

AK: Igen, az oroszoktól átvettük.

TM: Itt a faluba milyeneket használnak még ilyeneket, amelyeket az oroszból vettünk át?

AK: Hát mondjuk, a kenyérre is mondjuk, hogy *bulocska*, *veknyi*. Hát ilyeneket használunk, ami nekünk nem feltűnő, mert úgy szoktuk meg már. De az idősebb öregek felkelnének, feltámadnának, hát nem tudnák, hogy az micsoda. (245_Halábor_1941_nő)³

TM: És olyanokat, amelyeket itt Kárpátalján itt használunk, de Magyarországon lehet, nem is ismerik, értik ezeket, tud-e?

AK: Hát mondjuk, amit a szlávoktól átvettünk szava..., szavakat. Mondjuk, hogy... Mondjuk egy magyar emberrel fogok beszélni például, és akkor fogom mondani neki, hogy hát hova mész, én mondom, megyek, megyek a szmenába, akkor ő biztos meg fogja kérdezni, hogy hát, hogy, hogy mi az. (252_Beregszász_1950_férfi)

TM: Tudsz olyan példát felhozni, amit ezen kívül, nemcsak ilyen fogalmazásbeli eltérés, hanem szavakat, hogy például bizonyos tárgyakat máshogy neveznek itt, mint Magyarországon?

³ Az interjúkból származó idézeteket szerkesztés nélkül közöljük. AK: adatközlő, TM: terepmunkás. Az idézet végén zárójelben az interjú kódja található. A szám a hangfájl sorszáma, utána a település neve következik, ahol a beszélgetést rögzítettük. Majd az adatközlő születési évszámát és nemét adjuk meg.

AK: Nem, inkább ilyesmi, hogy ukrán nyelvből átvett dolgokat használnak itt még, tehát ilyesmi, hogy povorot meg mondjuk bagázsnyik, szóval, de amúgy más nincs. (136_Tiszaújlak_1985_nő)

Az adatközlők egy része arról számolt be, hogy többek között személyes élményei miatt van tudatában annak, hogy nyelvhasználatában időnként olyan szavak is előfordulnak, melyeket a magyarországiak nem ismernek.

AK: Arrú vót történetem is, mikoo Pesten vótunk dógozni, és bement az egyik... Bementünk egy ábécébe, egy mini ábécébe, és akkor azt mondja az egyik ember, hogy: tessék adni nekem két bulocskát. És akkor az eladó néz, azt mondja: mit tetszik kérni? Azt mondja: két bulocskát. És az nem értette. Oda ment a másikhoz, és akkor kérdezte, hogy annak az embernek bulocska kee. De mi az? És akkoo utána mondtuk neki, hogy zsömlét akar venni... Megszokásból. Itt bulocskának híjták, ott meg zsömlé.

TM: És nem volt olyan Magyarországon, hogy emiatt ő valamilyen hát..., konfliktus, hogy lenéztek vagy valami?

AK: Neem. Nem, nem vót, jót kacagtunk, annyi vót benne. (142_Oroszi_1973_férfi)

AK: ...ezeket a kifejezéseket vagy átfordításokat addig nem hallottuk, míg az anyaországba nem jártunk át rendszeresen, és aztán már onnan jött a, a rendes fordítása ennek a, ezeknek a szavaknak. (251_Beregszász_1957_férfi)

AK: Mondták, hogy zsemle, nem mondták, hogy bulocska, zsemle. Nevették, mikor azt mondom, hogy hát venni kéne, Bözsi, mondom, vegyünk mán vagy két bulocskát. Azt mondja, mi az, Zsuzsa? Hát mondom, ott van la. Hát azt mondja, zsemle. Na, hát akkor, hát vegyél zsemlét, mondom. (157_Nagydobrony_1935_nő)

AK: Hát, tegyük fel, nálunk mondtak ilyeneket, hogy megyek a kolhozba. Magyarországon ilyen szó nincs, hogy kolhoz. Azt mondták, hogy megyek a téeszbe, vagy valami ilyesmi. És nekem is volt egy párszor ilyen, hogy elmentem Magyarországra, mondtam, hogy hol van itt a kolhoz, oszt csak néztek rám, hehehe, hogy mit is beszélek. És én még abba voltam, hogy ez magyar szó. (296_Királyháza_1970_férfi)

Sokan ugyanakkor azt is fontosnak tartották megjegyezni, hogy nem mindig és minden helyzetben használják ezeket a szavakat. Rendelkeznek azzal a képességgel, hogy az adott beszédhelyzethez tudják igazítani nyelvhasználatukat.

AK: És, öö, van nekem egy salánki barátom, aki igyekszik, üm, próbál irodalmi nyelven beszélni, hogyha találkozik magyarországi magyarokkal. És akkor, tudod, az ember annyira nem tud vigyázni, mikor így közbe, és akkor el-elroncsa. (322_Csetfalva_1960_férfi)

TM: Például vannak-e ilyen szavak, amelyet itt használnak, például bulocska vagy paszport? És ezt miért használják, vagy használsz te ilyen kifejezéseket a magyarokkal a beszédedben?

AK: Valamit használok, mert átvettem, de hát sokszor leginkább, tehát odafigyelek arra, hogy hogyan beszélek. (D58_Bene_1958_nő)

AK: Van, azt hiszem, vannak még helyi sajátosságok is, de most konkrétan nem jut eszembe. De, de lehet, hogy még olyan is van, hogy, hogy ukrán szóból jött, és azt használják. Igen, sőt van, igen.

TM: Például?

AK: Például a... Hát érdekes, mert én is így használtam régen, a az atléta helyett a májkát mondanak.

TM: Uhu. Meg pl. ilyesmit használsz-e a beszédedben, hogy paszport?

AK: Igen.

TM: Bulocska?

AK: Igen, igen, igen. Én nem használok, de Csepében ez jellegzetes.

TM: És te miért nem használsz?

AK: Mert ő mióta, tehát amióta Magyarországon tanulok, megtanultam a helyes beszédet, és így.

TM: Uhu.

AM: Leszoktam erről.

TM: És itthon sem használod ezeket? Tehát ha, ha Csepében vagy, akkor sem szoktál ilyeneket használni?

AM: Ha több időt töltök, akkor igen.

TM: Uhu. És Magyarországon igyekszed kerülni, tehát ezeket tudatosan odafigyelsz arra, hogy ne mondj ilyet?

AM: Érdekes, mert a, ha már Magyarországon vagyok, akkor ez így kiesik a szókinccsemből, és automatikusan nem használok ezeket. (D75_Csepe_1984_nő)

A nyelvtudomány a nyelv közötti érintkezések következményeként jelentkező szókölcsönzést természetes, a nyelvi kontaktusok szükségszerű következményeként kezeli (lásd pl. Bárczi 1963, Benkő 1988, Bynon 1997 stb.). A nyelvművelés ezzel szemben elítéli, a nyelvet szennyező, fennmaradását veszélyeztető, káros és fölösleges elemeknek tekinti az olyan kölcsönszavakat, mint például az irányított beszélgetésekben leggyakrabban előforduló *bulocska*, *paszport* (lásd pl. NyKk., NymKsz.). Lássuk, hogyan vélekednek ezen szavakról a kárpátaljai magyar laikus beszélők!⁴

Alapvetően két, egymástól eltérő véleménnyel találkozhatunk az interjúkban. Az egyik negatívan, elítélően vélekedik a szláv szókölcsönzések használatáról (ez a gyakoribb). A másik alapvetően elfogadja, a nyelvek és népek érintkezéséből, illetőleg a kárpátaljai magyar közösség történelmi, társadalmi helyzetéből eredő természetes következményként tekint a kölcsönszavak használatára. Az első három idézet az első, a következő három pedig az utóbbi nézetet példázza.

TM: Hogyan ítéli meg a helyiek magyar beszédét, szép vagy csúnya?

AK: Nekem tetszik. Igaz, hogy jobb, ha ő kevesebb idegen szavat használnánk, mert azért beférkőztek már a... az ukrán, az orosz, esetenként teszem fel a Románia közelében lakók között a román szavak, de ő ő szerintem, ha jobban odafigyelne mindenki a nyelvre, akkor tisztán tudna beszélni ezek a szavak nélkül. (D14_Vári_1960_férfi)

TM: És használunk, használnak-e a helyiek idegen szavakat, oroszból?

AK: Jajajj! Használnak bizony. Hát nem is tudunk szép tisztán magyarul beszélni, ha nem vennénk be olyan szavakat, ami nem magyar.

TM: Például?

AK: Például hát bulocska, dzsem... Zsemle helyett ugye. Aztán paszport, nem is tudjuk mondani, hogy személyi igazolvány. Csak paszport.

TM: Pacska.

⁴ Laikus beszélőnek a hétköznapi, nem nyelvész nyelvhasználókat tekinti a nyelvészet.

AK: Pacska. Pacska. [mindketten nevetnek]

TM: Még milyen szavakat?

AK: Há jajj, kröska, bánka, pacska, plán, terv helyett ugye.

TM: Miért használjuk ezeket a szavakat?

AK: Hát mer má megszoktuk a... Többször hangzik el oroszul, mint magyarul. Ezért használtuk, használjuk ezeket a kifejezéseket. Habár nálunk ugye a magyar nyelv tanárnő nagyon harcol ez ellen, és igaza van, hiszen ha mindnyájan így fogunk beszélni, akkor a gyermekek még magyarul se fognak megtanulni igazán. Hát ezt sajnos igyekszünk ezen dolgozni, kiküszöbölni, de ez még tovább szennyeződik a magyar nyelv. (215_Rát_1934_férfi)

TM: És használnak a faluban élők olyan szavakat magyar beszédükben, mint passzport, bulocska?

AK: Hát ez a baj! Ez a baj! Rögtön megismernek bennünket, ha elmegyünk valahova, mondjuk, ha... Vagy ezeket a gyermekeket is, ha elmennek, és akkor elkezdenek magyarul beszélni, úgyhogy nekünk má szprávka van, valóba paszport, meg medpunkra megyünk, meg bulocska, meg, meg ilyenek, hát persze.

TM: És mit tetszik gondolni, hogy kerültek bele a nyelvbe?

AK: Nahát hozták Ivánék. És akkor mi meg belekombináltuk. (D05_Visk_1936_nő)0

TM: És például használnak-e a helyiek magyar beszédükben ilyen szavakat, mint a paszport, bulocska, májka?

AK: Persze! Fognak is. Sokáig.

TM: Milyeneket használnak? Még tudna esetleg ilyen példákat mondani? Ami hétköznapi...

AK: Hú, nagyon sokat tudnék, de most nem jut eszembe. Sokat. De fognak is. Ebben nincsen semmi rossz, azért, mert hallottam, hogy a szlovák magyar településen is van olyan, hogy szlovákul mondják ki a magyarok. Mert úgy kéri a hivatal, olyan nyelven mondják. Bulacski. Persze. Azt fogja mondani neki, hogy zsömle? Azt se fogja tudni, hogy miről van szó. De azt, hogy bulacski, azt tudja. (D27_Borzsova_1958_nő)

AK: És általában olyan tájszavak, amit mi ugyan magyarnak érzünk, de azt átvettük a szomszédos nyelvből, mondjuk az oroszból vagy az ukránból. És annyira beleolvadt a környezetünkbe, saját nyelvünkbe, hogy mi magyarnak valljuk, elvesztette idegen ízét, de azt már csak akkor vesszük észre, mikor kiejtjük egy olyan társaságba, és akkor néznek ránk, mint a moziba, hogy ez milyen szó. (253_Beregszász_1967_nő)

AK: Mondjuk többnyire ez az idegen nyelvnek a behatása, a bélyege. Rányomja minden nyelvre az a nyelv, amely a... Amelyik erősebb, az valamilyen szinten bélyegét rányomja arra a kisebbségre, ahol van. (246_Halábor_1947_nő)

Olyan adatközlővel is találkoztunk, aki olyannyira természetesnek találta ezeknek a szavaknak a használatát, hogy visszakérdezett: „Hát az nem magyar szó?”

TM: Vannak-e olyan szavak, fordulatok, melyeket Magyarországon használnak, de itt Kárpátalján nem használnak? Hogy gondolja?

AK: Nem tudom.

TM: És olyanok vannak, amelyeket itt használnak, olyan szavak és Magyarországon nem használnak?

AK: Hát, biztosan vannak itt is olyan szavak, amit, ami mondjuk bevesznek egy ukrán szót, valamit és akkor már az Magyarba nincsen.

TM. Na, ez lesz a következő kérdés. Használnak-e a faluban élők a magyar beszédükben olyan szavakat, mint paszport, bulocska? Használnak ilyen szavakat?

AK. Használnak.

TM. Használnak, igen? És mit gondol, mér használják ezeket a szavakat?

AK. Hát, én, igen... Hát az nem magyar szó, a paszport? (...) Hát, én úgy tudtam, hogy paszport. Mert ilyen magyar vagyok én. (297_Királyháza_1923_nő)

Látható azonban, hogy a kölcsönszavakhoz való viszony negatív ebben az esetben is, hiszen az adatközlő azonnal mintegy megkérdőjelezi saját magyarságát, amiért „nem magyar” szavakat használ. Mindez szoros összefüggésben van azzal a laikus, nyelvtudományi szempontból teljességgel igazolhatatlan tévedéssel, hogy a szókölcsonzések „szennyezik”, „fertőzik”, „veszélyeztetik” a nyelvet, és amelyet nyelvművelés, hanem például a kárpátaljai magyar szépirodalom is erősít; „idegen szavú papagájok verik ki fejedből a legszebb álmot” – olvashatjuk például Balla D. Károly *Szigeten* című versében.⁵

Az alábbi interjú idézett részlete szintén azt igazolja, hogy a kárpátaljai magyarság egy része egyértelműen negatívan viszonyul a lexikai kölcsönelemek használatához, és a kisebbségi lét negatív következményeként tekint rájuk:

AK: Nekünk, mint magyaroknak van egy, egy kis bemondásunk, olyan, amit már átvettünk a szovjet hatalom által, hogy igen, megszoktuk, hogy davaj, davaj, meg bulocski, meg, (...) meg pufájka, pufájkasok. Hát tulajdonképpen a pufájkas még nem régen ment haza Magyarországról. És így van egy-egy olyan szó, amit megjegyzünk, és egymásnak lehet mondani, hogy csúfmódon mondjuk, mer hát ... Tudniillik nem illik a magyarhoz idegen tájszólási beszéd. És ezt mi újra úgy veszem észre, hogy a magyarságnak elég jó vezére van, mert meg is követeli Orbán Viktor, meg hát má a további vezér, hogy igen, ha magyarnak született, legyen magyar, ne ingadozó.

TM: És használnak-e a falv..., a Beregszászban élők olyan szavakat a magyar beszédükben, mint a paszport, bulocska? És mit tetszik gondolni, hogy miért használják ezeket a szavakat?

AK: Hát azér, mer hosszan itt vagynak. Nem gondoltuk, hogy ilyen hosszan itt lesznek a nyakunkon a szovjetek!

TM: És átvettük? Használunk ilyen szavakat?

AK: És átvettük, és használjuk, mer hát megszoktuk. Mer nem azér, mer nekünk ez ízléses vóna. Sokkal ízlésesebb lenne, ha határozott szóval fejezzük ki magunkat magyarul. Mert a magyar ember csak akkor magyar. Ha még egyszer lóra is ülhetne, mint a régi magyar huszár! Amikor a világon a kozákság meg a magyar huszárok vótak a legelsők a világon. Na de ma már... (164_Beregszász_1921_férfi)

A szókölcsonzés indítékairól a magyar jövevényszó-kutatás szakirodalmában részletesen olvashatunk.⁶ De vajon hogyan vélekednek adatközlőink a kölcsönszavak használatának okairól? Miért is használnak ilyen szavakat?

Az irányított beszélgetések elemzése során több motívumot is elkülöníthetünk, amelyek az adatközlők véleménye szerint hatással vannak arra, hogy magyar nyelvhasználatukban orosz és ukrán kölcsönszavakat használnak. A főbb okok között az alábbiakat említették: a) a megszokás, a kényelem, a nyelvhasználat igénytelensége; b) a környezet

⁵ Az anyanyelv és a nemzeti megmaradás közötti szoros kapcsolat szépirodalmi megjelenéséről Kárpátalján lásd például Beregszászi Anikó és Riskó Éva (2004) tanulmányát.

⁶ A kárpátaljai magyar nyelvváltozatok kölcsönzéseinek indokairól lásd pl. Kótyuk (1995: 9).

nyelvi mintája, példája; c) a nyelvek és népek érintkezésének természetes és szükségszerű velejárója; d) az anyanyelv használatára vonatkozó jogok hiánya; e) mindenki megérti ezeket a szavakat: magyarok és szlávok egyaránt; f) könnyebb, rövidebb kiejteni a kölcsönszót, mint standard magyar megfelelőjét; g) a nyelvhasználat árnyalásának, stilisztikai színesítésének, esetleg pontosításának igénye (lásd pl. Grosjean 1982: 330). Ezek a motívumok azonban leggyakrabban nem elszigetelten jelennek meg az interjúkban, hanem egy-egy beszélő rendszerint több okot, tényezőt is említ. Az alábbi idézetek a fentiekben elkülönített motívumokat példázzák.⁷

Megszokás, kényelem, a nyelvhasználat igénytelensége:

AK: Hát megszokták. Megszokták a szovjet rendszer alatt, és már az egy megszokásból. Megszokásból történik. Paszport, az igazolván, mu... igazolvány. És akkor már megszokták a szovjet rendszer alatt, hogy paszport. Pedig a magyar nyelvnek kifejezőképpen csak úgy kell említeni, hogy igazolvány. Igazolvány. Személyi igazolvány. (210_Déda_1931_férfi)

AK: Hát ő nekik így kényelmesebb, szóval hogy az jut rögtön eszükbe, és akkor azt használják, azt a szót. Szerintem csak kényelem, nem gondolkoznak rajta, csak használják. (146_Munkács_1982_nő)

AK: És mi így szoktuk meg, és én is már ötven éves vagyok, és csak így tudom mondani, hogy paszport. Nem mondjuk, igazolvány. Mióta magyarok, Magyarország, szóval magyarok is lettünk, meg oroszok, azóta mondják, hogy igazolvány. De hát már az ötven évesek, nagyon ritka, aki azt mondja. (179_Tiszakeresztúr_1954_nő)

AK: Ööö ilyen előfordul. Persze, hogy előfordul. Aki nem figyel oda arra, hogy hogy beszél magyarul. Hát meg tulajdonképpen a közeg hozza magával. Az ukrán kifejezéseket is ismeri az ember. Aztán, mikor kivel esetleg, ha nem figyel oda a magyar nyelvhasználatra. Előfordul, hogy ő használják ezeket a kifejezéseket. Előfordul, de pici odafigyeléssel mindent ki lehet küszöbölni. (186_Barkasó_1964_nő)

A környezet nyelvi mintája, példája:

AK: Hát persze, hát sőt, csakis ilyeneket használunk. Csakis ilyeneket használunk. Hát ez, ez úgy ránk ragadt, szerintem ez még az országnak a nyelvéből is, így jobban meg tudjuk... Hát mindenki megérti. De hát nem tudom, mer egy-egy útlevelel vagy egy személyigazolvány, azt is meg lehetne érteni, de hát nekünk könnyebb kimondani, hogy paszport. Nem tudom. (143_Nagybereg_1962_nő)⁸

AK: Hát igen, ez aaa szovjet ráhatás, ez teljes egészében megőrizte magát. Az öregek még mindenképpen ezeket a tipikus szavakat használják, az oroszból átvett szavakat. (165_Mezőgecse_1983_férfi)

AK: Hát vannak ugye, mint mondtam, hogy ugye nálunk azt mondom, nem mondom, hogy zsemlét veszek, veszek bulocskát, meg ilyeket. Hát vannak. Ott használják a zsemlé szót, használják a személyigazolványt, nálunk ilyen nincs. Ezt nem használjuk, hanem ez oroszból ájtött, ránk ragadt, szóval a mindennapi életben használtuk. Nem mondtuk, hogy személyigazolványt viszem, hanem viszem a paszportot, vagy tessék mutatni a személy,

⁷ A *Mit gondol, miért használják ezeket a szavakat?* kérdésre érkezett válaszok alapján.

⁸ Az idézet egyszerre példája néhány motívumnak is.

paszportot. Úgyhogy keverék szavak megtalálható egy pár és beszédünkben. (200_Kisdobrony_1934_férfi)

A nyelvek és népek érintkezésének természetes és szükségszerű velejárója:

AK: Hát ez a sors adta adottság, mert szóval keverjük, magával érthetődik. Na de minthogy vótunk Szlovákiába a rokonoknál vendégségbe, ott pedig a szlovákkal keverik a magyar nyelvet, úgyhogy ez helyi adottság, evvel születünk, evvel élünk, halunk. A szerelővas, hát mondjuk, az nagyon hosszú, azt mondjuk, mint az orosz: mántyilovká, de az nem azt jelenti, hogy nem tudjuk, hogy mi a szerelővas és így tovább. (D30_Borzsova_1951_férfi)

AK: Szerintem, hogyha két nép egymás mellett él és egymás között szinte, egymással naponta érintkeznek, gyakorlatilag be kell jöjjön valamilyen szó. (139_Szernye_1970_férfi)

AK: Hát ezek öö (.) onnan jönnek, hogy, hogy öö van itt egy olyan nyelvjárás, amit kárpátaljaiak szoktak hívni, és ezek azok a szavak, amik így beletartoznak. Ezek ilyen, vagyis ez egy olyan öö nyelvjárás, hogyha ezt így mondhatjuk idézőjelbe, amelyikbe beletartoznak a magyar szavak is ö, de beletartoznak ezek a szavak. És vannak olyan ukrán nemzetiségűek vagy nyelvűek, akik viszont magyar szavakat is használnak. És úgy érzem, hogy ez azért, mert itt egy olyan öö nyelvi közeg van, ahol ezek a szavak nemzetközivé [nevetve] vagy ilyen öö nyelvközivé váltak öö, én úgy látom. (147_Munkács_1975_férfi)

AK: Hát, mer... ide vannak gyökerezve azok a szavak... passzport, bulocska... Na, hát ez mán belejön, idetartozik... (339_Nagydobrony_1927_férfi)

AK: Megmondtam, mindenhol hatással van az egyik kultúra a másikra. Tehát ha oroszok vannak, akkor orosz szavakat használunk, annak idején német szavakat használtunk, csehek alól sok cseh szó maradt. (233_Aknaszlatina_1966_férfi)

Az anyanyelv használatára vonatkozó jogok hiánya:

AK: Háát aa, nem is tudom, hogy miért használják. Tehát annak idején, amikor+//. ugye oroszok alatt, ahogy mondanánk, oroszok alatt ugye, minden ilyen hivatalos okmányt, iratot, semmit nem lehetett magyarul, egy községházán egy kérvényt nem lehetett magyarul megírni, az (.) iskolában az osztálykönyveket, nem lehetett egyetlen egy osztálykönyvet, naplót, semmit nem lehetett jóformán magyarul vezetni, tantervet nem lehetett magyarul írni, csak a magyar órára. És amikor jött ez a nyolcvanas évek végi rendszerváltás, és bejött ez a változás, az emberek rádöbbsentek arra, és még mi, többek között mi is, hogy nem tudunk magyarul, és ez megdöbbsentett bennünk. És talán még ez miatt maradt meg, hogy még mindig szprávkánk van, meg még paszportunk van, meg mert így mondtuk, a hivatalos ügyek így kellett.

TM: Nem tudtuk a magyar megfelelőjét.

AK: Noha az az egyszerű bácsi elment a községházára, úgy se tudta megírni még magyarul se a kérvényt, de ukránul kellett írni, hát akkor meg pláne nem tudta megírni, és akkor már azt mondta, ü így: adjatok má egy szprávkát nekem. Igaz? Nem egy igazolást kért, hanem egy szprávkát. Vagy or... Mondtuk orvosi igazolásra is a szprávkát. Vagy a beteglapra azt mondtuk, hogy bolnyicsnyijt kap. Elmentem bolnyicsnyijra. Ami a beteglapnak, a táppénzt jelenti magyarul, még ez sem..., na, a magyar megfelelője, hogy beteglap. Úgyhogy ilyeneket. Ezért,

talán ebből maradt meg bennünk, hogy, hogy ilyen szavakat használunk. Másmiért nem. Mert csak ezt a hivatalos... A kenyérnek a kenyeret mondunk, az otthoni dolgoknak, tárgyaknak minden csak úgy mondunk, nem? Még esetleg megmaradt a pufájka. (242_Halábor_1952_nő)

AK: Hát ez megszokásból már. Ez megszokásból. Mer ugyi régebben... Kell egy szprávka, akkor úgy mondták, kell egy szprávka. Vagy például, mint én is most mondom, kell egy szprávka, nem kérte, hogy na egy igazolvány, hanem azt mondta, hogy szprávka. Ilyen... Ez már belerögződött, én szerintem, itt a az emberiségbe. Nem magyar szó, hát hogy fejezzem ki magyar... Nem, nem vót azér itt az a (.) az a lehetőség megadva, hogy mondjuk a községháza, Tiszakeresztúr magyar falu, magyarul legyen. (175_Tiszakeresztúr_1949_férfi)

Mindenki megérti ezeket a szavakat: magyarok és szlávok egyaránt:

AK: Hát én nem is tudom, hát azért, mer itt közösen megérti az egyik nyelv is, meg a másik is, ugyanezt a szót, hogyha mondjuk. Nagyon sok szavat használunk úgy. (151_Gut_1961_nő)

TM: És a faluban használnak olyan kifejezéseket, mint paszport, bulocska?

AK: Persze, ez az oroszból átvett szavakat ugyanúgy használjuk magyarban is.

TM: Akkor ez az itteni magyar nyelvbe szervesen bele van épülve?

AK: Igen, ez szervesen bele van épülve, mert könnyebb az embereknek úgy használni, mint ahogyan a másik nyelvben használják. Tehát nem azt mondják, hogy személyigazolvány, hanem passzport, vagy a kiflire nem azt mondják, hogy kifli, hanem bulocska. (170_Mezőgecse_1981_nő)

AK: Egyrészt mert ráragadt az emberekre. Lehet, hogy hivatalos helyen is ugye pászportot kérnek, akkor hol fogják megérteni azt, hogy személyigazolványt akarok nekik odaadni? Ezek a... A nép ezt tanulta meg. Egyrészt lehet, hogy könnyű, könnyű, könnyebb kiejteni, és ezt pedig, ha azt mondom, hogy bulocska, akkor biztos az ukrán is meg fogja érteni..., hogy miről van szó, mintha azt mondanám, hogy zsömle meg kifli. (187_Feketepatak_1983_nő)

Könnyebb, rövidebb kiejteni a kölcsönszót, mint standard magyar megfelelőjét:

TM: És használnak-e a faluban élők olyan szavakat a magyar beszédükben, mint például a paszport, bulocska?

AK: Hajaj, használnak.

TM: És mit tetszik gondolni, hogy miért használják ezeket a szavakat?

AK: Hát szerintem mert ezt könnyebb kimondani. (154_Dercen_1958_nő)

AK: Haszná... használok ilyen szavakat, mert ugyi nekünk a paszport, az j... könnyebb kimondani, mint személyigazolvány. (142_Oroszi_1973_férfi)

TM: És miért nem mondjuk inkább azt, hogy személyigazolvány?

AK: Há me rövidebb kimondani, hogy paszport, mint személyi. (150_Makkosjánosi_1959_férfi)

AK: Ez úgy megmaradt, átvették, meg akik... Ugye régebben orosz iskola volt, meg... meg kötelezték, hogy oroszul tanuljanak, meg mit tudom én, és így, így, megmaradt. Meg úgymond most könnyebb kimondani azt, hogy paszport, mint személyigazolvány. Hát rövidebb, nem? (192_Verbőc_1983_nő)

A nyelvhasználat árnyalásának, stilisztikai színesítésének, esetleg pontosításának igénye:

TM: És mondjuk orosz elemeket, mint mondjuk mondtad, az obsi, ilyet nem keversz a beszédedbe?

AK: De, zacsot...

TM: De úgy értem, ha magyarországi magyarral beszélsz, akkor ezeket kerülöd, vagy ugyanúgy használod, mint itthol.

AK: Kerülöm, csak tudod, hogy ha azt mondom, hogy obsi, az nem ugyanaz, mint ha azt mondom, hogy kollégium. Mer, mer nálunk az obsi az obsi. Magyarországon obsi nincs. Ja, lehet, hogy van, a katonai kaszárnnyák, amik most le vannak rombolva. De obsi ott nincs, úgyhogy ők nem tudják felfogni. Ha én azt mondom, hogy kollégium, akkor... Hu-hú, hol állunk mi még attól. Itt kollégium nincs.

TM: És ezen kívül van még olyan, amire mondjuk nehezen találasz magyar megfelelő. Tehát nem egészen azt fedi a magyar megfelelője, amit...

AK: A zacsot. Hát itt van élő példának. Hát olyan hülyéül van lefordítva szerintem. Hát szigorlat. Hát ez nem szigorlat. Magyarországon a szigorlat nehezebb, mint a vizsga. Hát minimum két félév anyaga. És nálunk pedig a zacsot az, én... fogalmam sincs, hogy hogy kellene... beszámolás vagy valami ilyesmi.

TM: Itt itthon Kárpátalján tehát egyértelműen a zacsotot használod?

AK: Vagy zacsot vagy zaccs, vagy szigorlat, szóval. Én is használom, ez az én hibám is, meg ugyanakkor mindenkié, meg hát nem is tudom, hogy hiba. Mer nem tudom, hogy ki fordította le így. Valaki csak elkezdte, de... Egy szigorlat, szigorlat. Mondjuk én tudom, mit jelent, meg az itteni diákok tudják, mit jelent az, hogy szigorlat, de ha én azt mondom ott, hogy volt négy vizsgám és hét szigorlatom, akkor hát szegény magyar diákok biztos hanyatt vágják magukat, hogy Úristen, hogy ezek mennyit vizsgáznak.

TM: Jó, mi magyar szakosak értjük a különbséget is talán közte, és esetleg egy magyar anyanyelvű, de nem magyar szakos diák itt Kárpátalján, az szerinted hogy használja?

AK: Hát ha tudja a... Nem tudom, szerintem zacsotot mond. De ha mondjuk vannak ismerősei Magyarországon, akkor, akkor biztosan tudja, hogy mi az, hogy szigorlat. De kevés a valószínűsége, hacsak nem beszélget magyar diákokkal. Mármint magyar tanszékről. De ha nem beszélget, akkor szerintem nagyon nehezen jön rá, hogy ez szigorlat. Meg hát honnan hallaná?
(34_Bátyú_1973_nő)

4. Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai magyar közösség tudatában van annak, hogy nyelvhasználatában kölcsönszavak fordulnak elő. Egyetlen olyan adatközlőnk sem akadt, aki úgy vélte, hogy a Kárpátalján élő magyarok nem használnak magyar beszédükben olyan szavakat, mint például *bulocska*, *paszport*. Az ilyen nyelvi elemek használatához való viszony vegyes: vannak, akik egyértelműen negatívan konstatálják a kölcsönszavak használatát, mások semlegesnek tekintenek erre a jelenségre, s olyanok is vannak, akik úgy vélik, hogy a nyelvek közötti kölcsönhatásnak természetes velejárói az ilyen szavak. Az irányított beszélgetések elemzése alapján az is kiderül, hogy a szókölcsonzés ellenére a helyi magyar közösség pozitívan viszonyul saját nyelvváltozataihoz, a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokat szépnek, értékesnek tartja. Tanulmányunkat két olyan idézettel zárjuk, amelyek ezt igazolják:

TM: Milyennek ítéli a helyiek magyar beszédét? Szépnek vagy csúnyának?

AK. Szerintem szép, nagyon nehéz, és nagyon érdekes is, mikor beszélgetünk és visszahallgassuk magunkat, akkor nagyon sok... Rájövünk akkor, hogy

Istenem, mennyi sok ő idegen eredetű szót használunk, mert tulajdonképpen össze vagyunk kavarodva. De merem állítani, hogy az itteni gyerekek, és hogyha egy magyarországi osztályt vagy az itteni iskolásokat összeállítjuk olvasni, sokkal jobban olvasnak a mi gyerekeink magyarul, mint a magyarországi gyerekek. (D25_Borzsova_1954_nő)

AK: ...ez is egy jellegzetesség, és ezt kár lenne el... Tehát kár lenne elfelejteni. Mondjuk (...) kulturális rendezvényeken azért nem szép lenne az ilyen nyelv, de, de ez a miénk, és szeretni kell. (139_Szernye_1970_férfi)

IRODALOM

- Bárczi Géza 1963. *A magyar nyelv életrajza*. Budapest: Gondolat.
- Benkő Loránd 1988. *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2004. ...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról. Ungvár: PoliPrint.
- Beregszászi Anikó–Papp Richárd szerk. 2005. *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Beregszászi Anikó–Riskó Éva 2004. Anyanyelv kisebbségben: a kultusz tárgya vagy önmagát igazoló struktúra? In: Beregszászi Anikó–Csernicskó István szerk. *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 143–151. Ungvár: PoliPrint.
- Borbély Edit 2000. Adalék a lexikai kölcsönzés kutatásához. In: Fábíán Miroszláva–Horváth Katalin szerk. *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára*, 113–119. Ungvár: Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszék – Hungarológiai Központ.
- Bynon, Theodora 1997. *Történeti nyelvészet*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Csernicskó István 1995. A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In: Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, 129–145. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2004. A kárpátaljai magyar beszélt nyelv tudományos vizsgálata: előzetes egy most induló kutatás anyagából. In: Beregszászi Anikó – Csernicskó István: ...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról, 174–177. Ungvár: PoliPrint.
- Csernicskó István 2005. Kárpátaljai magyar beszélt nyelvi vizsgálatok: előzetes a Kárpátaljai Magyar hanganyagtár adatbázisából. In: Beregszászi Anikó–Papp Richárd szerk., *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*, 101–114. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Csernicskó István–Márku Anita szerk. 2007. „Hiába repülsz te akárhová...” Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. Ungvár: PoliPrint.
- Drávai Gizella 1969. Nyelvrosta. Így mondjuk, de mondjuk így. *Kárpáti Kalendárium 1969*. 65., 91., 135. old.
- Fodó Sándor 1973. Szláv jövevényszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. *Magyar Nyelvjárások XIX*: 41–52.
- Grosjean, François 1982. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Haugen, Einar 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210–231.

- Horváth Katalin 1991. Szebben beszélünk, mint Magyarországon? *Kárpáti Igaz Szó* 1991. november 13., 8.
- Horváth Katalin 1998. Újabb keletű szláv átvételeink. *Kárpáti Igaz Szó* 1998. február 14., 13.
- Kiss Lajos 1976. *Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban*. NytudÉrt. 92. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kniezsa István 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kandidátusi értekezés. Uzsgorod: Uzsgorodi Állami Egyetem.
- Kótyuk István 1995. *Anyanyelvünk peremén*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Lanstyák István 2006. *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsonzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lizanec Péter főszerk. 2000. A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (A–C). *Acta Hungarica* IX. évfolyam (1998): 95–242.
- Lizanec, Petro 1992. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lizanec, Petro 1993. Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. In: *Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*, 50–56. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Lizanec, Petro 1996. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza II. kötet*. Ungvár: Patent Nyomdaipari Vállalat.
- Lizanec, Petro 2003. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza III. kötet*. Ungvár–Debrecen: „Ethnica” Kiadó.
- Márku Anita 2004. Kölcsönszók használata a kárpátaljai magyar fiatalok körében. In: Beregszászi Anikó–Csernicskó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 44–52. Ungvár: PoliPrint.
- Melich János 1910. *Nyelvünk szláv jövevényszavai*. Budapest.
- Molnár József–Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa.
- NyKk. I–II. Grétsy László és Kovalovszky Miklós szerk., *Nyelvművelő kézikönyv* I. (1983), II. (1985). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NymKsz. Grétsy László és Kemény Gábor szerk., *Nyelvművelő kézisztár*. Budapest: Auktor Könyvkiadó, 1996.
- Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. Szeged: JGYTF Kiadó.